

بخش دوم

پونديهوديان

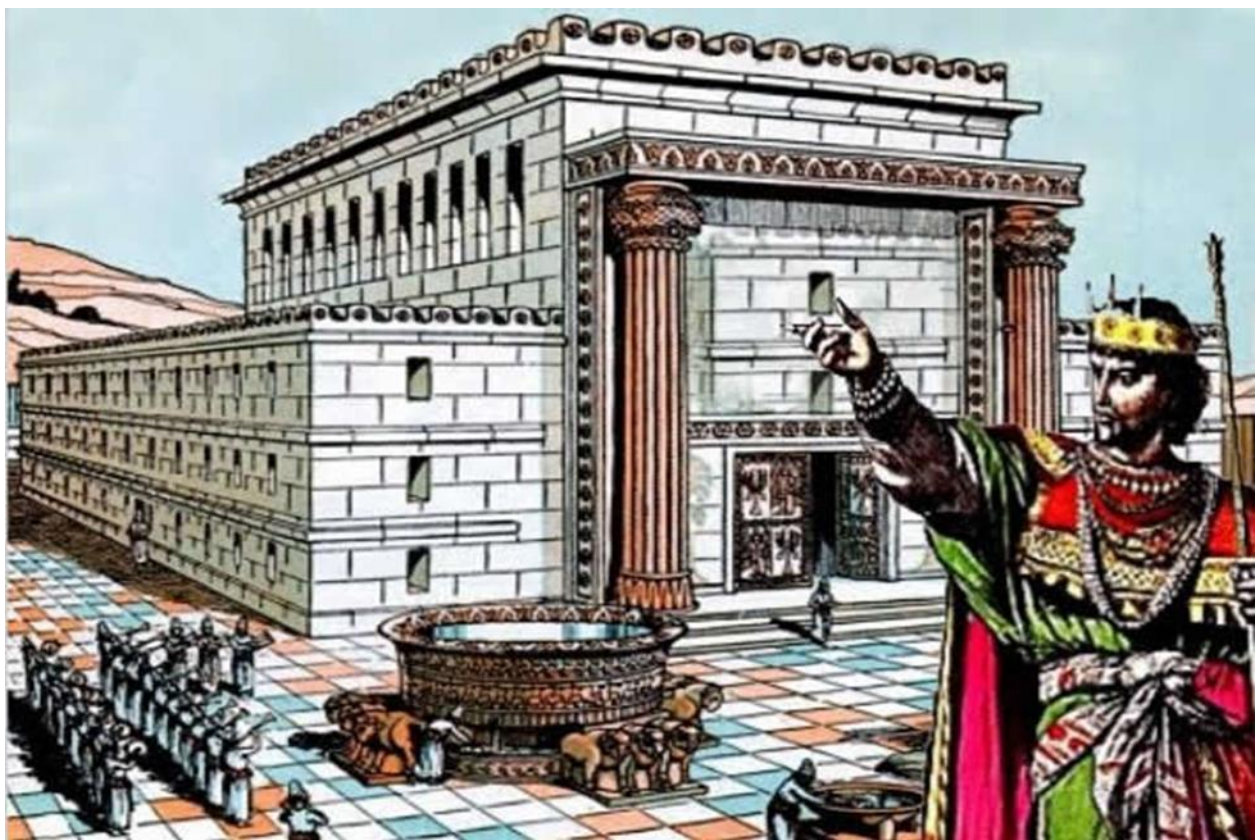
با فرهنگ ايران زمين

پروفسور امنون نتصر در این
بخش از گفت و گوها به
بیان پیشینه تاریخی یهودیان
ایران و سهم فرهنگی آنان
در این سرزمین می پردازد

گفت و گوی نخست

روابط فرهنگی و تاریخی مستحکم یهودیان را با ایران پیوند میدهد

تصویری خیالی از نخستین بیت المقدس یهود در اورشلیم

پرسش - پروفیسور امنون نتصر، با سپاس فراوان می خواهیم در این رشته گفت و گوها از اطلاعات بسیار گسترده شما در رابطه با ارتباط دیرین و ناگسستنی تاریخی بین یهودیان و ایران زمین بهره مند شویم. این رشته از گفت و شنودها را با این یادآوری آغاز می کنیم که یهودیان در ایران ۲۷۰۰ سال پیشینه تاریخی دارند. یعنی نخستین گروه های یهودی، حتی دوصد سال پیش از برپائی سلسله هخامنشی به ایران رسیدند و این سرزمین را برای زیست خویش برگزیدند. چگونه بوده است این روند؟

پاسخ - یکی از پرسش های اساسی در مورد پیشینه ملت یهود، نه تنها در ایران بلکه در هر نقطه دیگر جهان نیز، این است که جوامع یهودی در هر نقطه دنیا چگونه شکل گرفتند و از

کجا به کجا رفتند. سخن تنها از این نیست که یهودیان اصولاً چطور به ایران رسیدند، بلکه چگونه در شهرهای مختلف و نقاط گوناگون آن سرزمین نیز مستقر شدند که به همه این پرسش‌ها به طور منظم و به نوبت پاسخ خواهیم داد.

نخستین اشاره مکتوب به کوچاندن یهودیان به سرزمین ایران در صحیفه دوم پادشاهان آمده است که بخشی از کتاب مقدس یهودیان می باشد. در دو جای این کتاب در مورد اسارت یهودیان "ولایت اسرائیل" توسط امپراتوری آشور سخن رفته است.

در مورد چگونگی این اسارت لازم است توضیحی دهم تا آنانی که با تاریخ یهود آشنائی زیاد ندارند این روند را بهتر درک کنند و آن این که پس از درگذشت حضرت سلیمان (که پس از پدرش حضرت داود پادشاه یهود بود و حدود یک هزار سال پیش از میلاد (حدود سه هزار سال پیش) بیت المقدس یهود را که همانا نیایشگاه مرکزی یهودیان در روی تپه "صیون" در اورشلیم است بنا نهاد، اسرائیل که یک کشور بزرگ و وسیع بود دچار تجزیه گردید که یکی از علل آن تبعیض و تفاوتی بود که در مورد پرداخت مالیات از جانب ساکنان دو بخش شمالی و جنوبی سرزمین وجود داشت.

این تجزیه باعث گردید که سرزمین اسرائیل به دو تکه شد و دو "ولایت" به وجود آمد که بخش شمالی "ولایت اسرائیل" با پایتختی "شِخِم" (שֶׁחֶם Shechem) بود که در عربی آن را "نابلس" می نامند. بخش جنوبی "ولایت یهودا" نامیده شد.

یهودیانی که به دست آشوری‌ها به اسارت برده شدند، ساکنان بخش شمالی، یعنی "ولایت اسرائیل" بودند. سربازان آشوری در طول سال‌ها چندین بار به این بخش یورش بردند و آنانی را که به اسارت گرفته بودند، به سرزمین آشور تبعید کردند.

مرکز حکومتی آشوری‌ها محلی است که در شمال عراق امروز قرار دارد که موصل و کرکوک و اربیل امروز را شامل می‌گردد. حالا باید توضیح داد که این به اسارت بردن یهودیان از سرزمین پدری آنان به سرزمین آشور در دوران کدام یک از پادشاهان بوده است.

آخرین باری که آشوری‌ها به ولایت اسرائیل حمله بردند و بخش دیگری از یهودیان را اسیر کرده و به آن سرزمین انتقال دادند، حدود سال ۷۲۰ پیش از میلاد [۷۲۱-۷۲۲] بود. شمار اسیرشدگان، این بار بسیار بیشتر از بارهای پیشین بود.

امپراتوری آشور آنان را در اماکنی که می‌خواست اسکان داد و در مورد این اماکن، نه تنها در صحیفه دوم پادشاهان در کتاب مقدس یهود نام برده شده، بلکه در حفاری‌های باستان‌شناسی عصر جدید نبشته‌های سفالین از دوران آشوری‌ها به دست آمده که نه تنها نشان می‌دهد که فرمانروایان آن‌ها افرادی ستیزخو و جنگ‌پیشه بودند، بلکه ابعادی از تمدن غنی آن‌ها را نیز آشکار می‌سازد.

معلوم می‌شود که آشوری‌ها کتابخانه‌های وسیعی داشته‌اند. شاید واژه "کتابخانه" دقیق نباشد، ولی در یکی از این کتابخانه‌ها حدود نیم میلیون سنگ نبشته و لوحه‌های سفالین نگهداری می‌شده است.

در جریان حفاری های اواخر قرن نوزدهم و قرن بیستم، در حدود نیم میلیون از این نوشته ها به دست آمده که هنوز چهارصد هزار فقره از آن ها را رومز گشائی نکرده اند. بررسی این گل نبشته ها و سنگ نبشته ها در بریتانیا و کشورهای دیگر همچنان ادامه دارد.

آن بخش از این آثار باستانی که رومزگشائی و خوانده شده نشان می دهد که آن چه درباره اسارت یهودیان در آشور در صحیفه پادشاهان در کتاب مقدس یهود آمده، کاملاً درست است. در این نبشته ها آمده که آشوری ها یهودیان را به شهرها و نقاط مختلف آن سرزمین بردند که نام بسیاری از این نواحی نیز مکتوب است.

یکی از اماکنی که نام برده شده سرزمین مادها می باشد. ولی اسم این مکان در زمانی برده شده که هنوز حکومت مادها به وجود نیامده بود. در واقع حدود یک صد سال پس از آن که یهودیان در سرزمین ماد مستقر شدند بودند حکومت مادها به وجود آمد.

پرسش - آیا آماری هم در مورد شمار یهودیانی که به اسارت برده شدند وجود دارد؟

پاسخ - این ارزیابی بسیار مشکل است زیرا در کتاب مقدس به شمار آنان اشاره ای نشده است. ولی نوشته شده که تعداد زیادی زن و کودک و مرد یهودی را به آشور کوچ دادند، و متقابلاً شماری از ساکنان آشور را به ولایت یهودا منتقل ساختند و جایگزین آن ها کردند. می توان گفت که شمار تبعیدیان فراتر از ده ها هزار نفر بوده است.

پرسش - بنابراین شما می گوئید که حدود ۲۷۰۰ سال پیش، ده ها هزار نفر از یهودیان که به اسارت برده شده بودند، در سرزمین ماد در بخش غربی ایران امروز ساکن می شوند. حالا می خواهیم وضع سیاسی - اجتماعی - تاریخی سرزمین ایران را در آن دوران تشریح بفرمائید.

پاسخ - توجه کنید که در دورانی که ما از آن سخن می گوئیم هنوز هیچ حکومت ایرانی در آن سرزمین برپا نشده بود. اصلاً نمی دانیم که آیا در آن دوران این سرزمین "ایران" نامیده می شده و یا نام دیگری داشته است و اگر ایرانی وجود داشته، در کدام نقطه این سرزمین بوده است. البته می دانیم که سرزمین کوچکی به این نام وجود داشته و احتمالاً در جایی بوده که امروز آسیای میانه نامیده می شود.

این ها پرسش هائی است که هنوز پاسخ دقیق آن یافت نشده و به صورت غامض باقی مانده است. شاید با مطالعه کتب باستانی زرتشتیان و به ویژه اوستا و همچنین نوشته های عیلامی ها و سومری ها و آکادی ها و اقوام باستانی دیگر بتوان اطلاعات بیشتری به دست آورد. شوربختانه ایرانیان باستان درباره پیشینه تاریخی خودشان سخن زیادی نگفته اند. بعدها به این نکته خواهیم پرداخت.

اما این جا می خواهیم به این نکته پردازیم که ماد در کجا قرار داشت؟ دنیای باستان همانند دنیای امروز و شبیه کانادا و فرانسه و آمریکای امروز نبوده است. حدود و مرزهای سرزمین ها مرتباً تغییر می کرده است. قبائل اکثراً بیابانگرد بودند، مرتباً از این طرف و آن طرف به

یکدیگر حمله می کردند. حکومت مرکزی احتیاج به نیروی انسانی داشت. به گرفتن مالیات نیاز داشت. محتاج تامین و تهیه آذوقه بود. نیازمند منابع آب بود.

درباره حدود و ثغور سرزمین ماد به طور تقریب می توانیم بگوئیم که کم و بیش شامل آذربایجان امروز و کردستان و گیلان و نواحی ری (در جنوب تهران امروز) می گردید. سرزمین ماد در دوران گسترش جغرافیائی، احتمالاً حتی تا خوزستان امروز نیز می رسید - ولی این دوران ارتباطی با تاریخ آشور ندارد و به دوره های بعد از آن مربوط می شود.

یهودیانی که به اسارت آشور برده شدند، در تاریخ یهود به عنوان "اسباط ده گانه" و یا "ده قبیله" شناخته شده اند که در واقع آن ها منتسب به ده فرزند از دوازده فرزند حضرت یعقوب هستند که هر یک در راس قبیله ای از اسباط دوازده گانه قرار داشت.

پرسش - تا آن جایی که بررسی های تاریخی شما و دیگر تاریخ نویسان می تواند نشان دهد، آیا یهودیان این قبائل که گفتید شمارشان به ده ها هزار نفر می رسید و آشور آنان را به اسارت برد، گروه هائی از آنان در کدام یک از نواحی ایران امروز مستقر شدند و آیا موجب به وجود آوردن جوامع یهودی در این خاک شدند؟

پاسخ - من در روزهای اخیر مشغول نگارش مطلبی در این زمینه هستم که در سالنامه "پادیاوند" انتشار خواهد یافت و پرسش آن است که بعد از اسارت بابل، آیا در منابع و اسناد تاریخی، بازهم از این قبائل یهودی نام برده شده و یا آن ها به دست فراموشی سپرده شده اند.

از آن جایی که هنوز اطلاعات کافی در این زمینه به دست نیاورده ایم، ناچار هستیم از تاریخ ۲۷۰۰ سال پیش تا حدودی صرفنظر کنیم و به دوره های خیلی بعدی برسیم که درباره آن ها اسناد و نوشته هائی در اختیار هست. مثلاً بحث را به دوره سلجوقیان بکشانیم.

یادآوری می کنیم که زمان در گذشت سلطان سنجر سلجوقی حدود سال ۱۱۵۷ میلادی بود. در آن دوران سیاح یهودی "ربی بنیامین اهل تودلا" (רבי בנימין מטודלה Benjamin of Tudela) از این سرزمین دیدن کرد. او زاده شهری به نام تودلا در شمال اسپانیا بود. (در کتاب تاریخ عبدالرحمن زکوب نام او بنیامین تُطیلی یا بنیامین تودلایی ثبت گردیده است. سفر طولانی ربی بنیامین به سرزمین های متعدد در اروپا، شمال آفریقا و خاور زمین و از جمله ایران، حدود سال ۱۱۶۵ میلادی آغاز شد).

او در زمانی که تاریخ آن را نمی دانیم، از اسپانیا رهسپار مشرق زمین می شود و از راه کشورهای اروپائی به دمشق و بغداد می رسد و از بخش هائی از ایران نیز دیدن می کند. ولی او در ضمن از اماکنی نام می برد که به احتمال زیاد از آن ها دیدن نکرده بوده و مطالبی که نگاشته به نقل از دیگران می باشد.

"ربی بنیامین" در نوشتارهای خود از چهار سبط (قبیله) یهودی سخن می گوید که روابط بسیار دوستانه ای با سکنه آن مناطق، و از جمله افراد مسلمان و ایرانی داشته اند. او در نوشته های خود در ضمن نامی از نیشابور می برد و به نبردی اشاره می کند که به باور من، نه در نیشابور، بلکه در مرو رخ داده بود.

در هر حال، "ربی بنیامین" در نوشته های خود اشاره می کند که چنین اسباط یهودی در آن سرزمین ها وجود داشته اند. اگر این ارزیابی آن سیاح یهودی درست باشد، به نظر من چند قبیله یهودی از دوران اسارت آشور، در اطراف شهرهای ری (که ویرانه های باستانی آن هنوز وجود دارد)، اطراف قزوین، شمال کوه های البرز و بخش هایی از خراسان زندگی می کرده اند.

جالب آن که این نواحی که یهودیانی نیز در آن جا زندگی می کردند، به ویژه یهودیانی در رودبار و قزوین و اماکن نزدیک آن می زیستند، در دوره سلجوقی ها، پس از مرگ سلطان سنجر به دست اسماعیلیان افتاد. حسن صباح ملتی بر بخشی از این نواحی حکومت داشت و "حشاشیون" خود را به این سو و آن سو می فرستاد تا به ترور سیاسی دست بزنند. البته کار حسن صباح زمینه های اجتماعی نیز داشت و هدفش فقط ترور نبود.

بین یهودیان و اسماعیلی های حسن صباح نوعی همکاری وجود داشت و در جنگ ها با یکدیگر تشریک مساعی داشته اند. همه این مطالب را به عنوان مقدمه بیان کردم که بگویم در چه مواردی از رویدادهای تاریخی، از قبائل یهودی که در ایران زمین سکونت داشته اند نام برده شده است - زیرا دوباره یادآوری می کنم که منابع تاریخی موجود که معدود است، به ما بیش از این امکان نمی دهد درباره پیشینه یهودیان ایرانی مطالب کاملی بدانیم.

اگر به زمانی برسیم که ما در آن زندگی می کنیم، یعنی به قرن نوزدهم و دوران پس از آن، افسران انگلیسی که در افغانستان خدمت می کردند، کتاب هایی نوشته اند که نشان می دهد با افراد قبیله هایی در آن سرزمین سر و کار داشته اند که احتمالاً با یهودیت ارتباط پیدا می کند. اکثر این کتاب نویسان انگلیسی تاکید می کنند که بسیاری از سران پاره ای از قبیله ها در افغانستان تاکید دارند که از احفاد و سلاله اسباط یهودی هستند.

به سخنی دیگر، اسارت یهودیان به دست امپراتوری آشور در ۲۷۰۰ سال پیش یک واقعیت تاریخی است و احتمال قوی می رود که قبائل یهودی که در این نواحی مستقر شده بودند پیشینه چند صد ساله داشته اند و حتی احتمالاً تا قرن نوزدهم و پس از آن نیز این قبائل در افغانستان به عنوان یهودی زندگی می کرده اند، ولی آن ها به مرور زمان در میان مردمانی که در کنار آن ها زندگی می کرده اند حل شده و تحلیل رفته اند.

پرسش - اگر سخنان شما را فشرده بکنیم، می توانیم بگوئیم که حدود ۲۷۰۰ سال پیش، شمار نامعلومی از یهودیان از آشور آمدند و در سرزمین ایران مستقر شدند و تا افغانستان نیز رسیدند. در گفت و گوهایی بعدی با اشتیاق منتظر آن هستیم که درباره روابط تاریخی یهود و ایران مطالب بیشتری بشنویم.